

Bezpečnostné hrozby pre Maghreb po Arabskej jari

Tomáš Sokol

Arabská jar predstavovala vlnu národných protivládnych povstaní v arabskom svete, dožadujúcich sa primárne zmeny režimu a v sekundárnej rovine, posilnenia ochrany ľudských práv, sociálnej spravodlivosti, zlepšenia ekonomickej situácie, nastolenia demokracie a väčšiu inklúziu žien do spoločnosti. Región nami sledovaného Maghrebu zastihla práve v momente prudko rastúcich cien ropy a potravín, prebiehajúcej dlhovej krízy v Európskej únii, rapídnom demografickom raste a vo fáze neúspešnej implementácie liberálnych reforiem, vedúcich k sprísňovaniu režimu a limitovaniu slobôd, ktoré boli zároveň identifikované ako príčiny tohto fenoménu. Jedným z najviditeľnejších európskych aktérov bolo Francúzsko, pre ktoré Maghreb predstavuje špecifické teritórium s úzkymi historickými väzbami..

Cieľom tejto práce je prezentovať hlavné súčasné tendencie a hrozby z politicko-bezpečnostného kontextu pre budúci vývoj v jednotlivých štátoch Maghrebu, s prihliadnutím na pôsobenie Francúzska ako dôležitého aktéra v regióne.

Dnes sa región nachádza v post-revolučnom období a možno očakávať, že vzhľadom na doterajšie tempo vývoja, tranzičný proces ešte niekoľko rokov potrvá. Aby mohol byť tranzičný proces úspešný, museli by byť splnené niektoré základné predpoklady ako najmä de-islamizácia štátu spojená s vnútroislamskými náboženskými reformami, bezpečnostná a politická stabilizácia napokon vyššia miera kooperácie pri riešení problémov presahujúcich štátne hranice. Samotná inštitucionálna zmena na trvalé nastolenie demokratického režimu nestačí.

Vývoj a hrozby v jednotlivých štátoch

Alžírkej vláde sa kombináciou policajných zásahov a politických ústupkov podarilo úspešne utlmiť prebiehajúcu revolučnú vlnu. Arabská jar pre Alžírčanov nezaznamenala zásadné štrukturálne zmeny systému. Bez potrebných zmien sa pri pohľade do budúcnosti vynárajú hrozivé scenáre prepuknutia ešte väčších sociálnych nepokojov. Alžírsko nerobí dostatočné opatrenia na diverzifikáciu energetických zdrojov, ktoré tvoria súčasne aj hlavnú časť exportu.

Trend v poslednej dobe naznačuje pokles explo-
tácie. Hrozbou pre vnútornú bezpečnosť naďa-
lej ostávali teroristické skupiny s prepojením na
Al-Káidu. Medzi najakútnejšie hrozby patria ra-
dikálne salafistické skupiny . Obavy z teroristic-
kých útokov preto vyvolávajú obavy zahranič-
ných spoločností o investovanie do petroche-
mického priemyslu krajiny. Práve juh krajiny
predstavuje ekonomicky strategický región a
jeho ohrozenie by znamenalo značné zníženie
štátnych príjmov, ktoré živia alžírsky sociálny
štát . Problém islamistického terorizmu zamest-
náva viaceré štáty regiónu. Alžírsko preto už
avizovalo prehodnotenie bezpečnostného pos-
toja a posilnenie medzištátnej kooperácie v zá-
ležitostiach týkajúcich sa kontroly hraníc, šírenia
zbraní a identifikovania teroristických skupín.
Ak vláda nebude schopná spravovať efektívne
všetky regióny krajiny, bude to mať za následok
ohrozenie národnej stability a príjmov z ropy,
ktoré sú významným zdrojom štátneho rozpočtu
(export ropy tvorí približne 60% z celkového
exportu krajiny).

Líbya predstavuje jednu z krajín, kde revolučná
vlna dokázala zásadne zmeniť fungovanie štát-
neho aparátu. Dlhoročný vládca M. Kaddáfi sa
stal obeťou občianskej vojny a bol nahradený
novou vládou, ktorá však nedokázala urovnať
pomery a stabilizovať situáciu. Najväčším prob-
lémom od skončenia občianskej vojny ostával
vnútorná bezpečnosť a stabilita krajiny. Nejed-
notná Líbya čelí viacerým vážnejším hrozbám.
Po prevrate ostalo mnoho skupín, ktoré nezložili
zbrane. Regionálne milície, ozbrojené islamistic-
ké skupiny (najmä Ansar al-Sharia), zahraniční
žoldnieri, kriminálne gangy a priekupníci pri-
spievali k udržiavaniu stavu neistoty v krajine.
Južná hranica a východná časť krajiny predstavu-
jú nekontrolované pásmo so slabou kontrolou
zo strany vlády. Narastajúce dôkazy poukazujú
na to, že skupiny napojené na Al-Káidu v Islam-

skom Maghrebe začínajú používať Líbyu ako
základňu pre militantné operácie a organizova-
nie transferu zbraní do susedných krajín. Za naj-
vážnejšiu hrozbu v súčasnosti možno považovať
prítomnosť militantného krídla Islamského štá-
tu, ktoré využilo mocenské vákuum v krajine a
prebiehajúce boje medzi centrálnou vládou a jej
odporcami – islamistickou koalíciou. Šírenie is-
lamského kalifátu v severnej Afrike môže do
budúcna predstavovať vážne riziko pre celý re-
gión ako aj Európsku úniu.

Marocké kráľovstvo naproti tomu ustálo revo-
lučnú vlnu bez vážnejšieho narušenia vnútornej
stability krajiny. Po tlaku verejnosti bola adopto-
vaná nová ústava smerujúca k väčšej demokrati-
zácii a liberalizácii krajiny. Jednotlivé kroky sa
však iba pomaly naplňali a s ústupom revoluč-
ného tlaku, začala vláda poľavovať aj v reform-
nom procese. Monarcha sa aj naďalej teší veľ-
kému rešpektu, pričom opozičné strany uznáva-
jú jeho autoritu. Mohammed VI ťaží z dlhoročnej
tradície alavitskej dynastie a prezentuje sa na
verejnosti ako podporovateľ reforiem a demo-
kratických pravidiel. Možno tvrdiť, že kombiná-
ciou pozitívneho obrazu autority (ešte v roku
2009 až 91% obyvateľstva vyjadrilo spokojnosť s
jeho vládou), uskutočnených a navrhnutých
zmien sa kráľovi podarilo udržať chod krajiny
pomerne pod kontrolou. Tento trend sa posilnil
ešte viac po dramatickom zvrhnutí Moslimského
bratstva v Egypte a rezignácii strany Ennahda v
Tunisku, čím začali byť vládnuce islamistické
strany viac zmierlivejšie voči monarchovi. Mož-
no teda očakávať, že reformný proces bude aj
naďalej riadený z kráľovského paláca.

Tunisko si prešlo turbulentným obdobím poli-
tickej krízy, kde oproti sebe stáli dva bloky –
islamistický a sekulárny. V politickej rovine sa do
čela krajiny legitímnym volebným procesom
dostala islamistická strana Ennahda, ktorá však
nedokázala naplniť sociálne a ekonomické po-

žiadavky obyvateľstva, pričom sa prejavovali aj nedostatky vo vládnutí spôsobené vylúčením z vládnutia počas predošlej garnitúry. Výsledkom bol pád vlády a nastolenie novej technokratickej vlády, ktorá potrvá do volieb naplánovaných na koniec r. 2014. Z hľadiska bezpečnosti sa rovnako ako v Alžírsku prejavila hrozba ortodoxnej skupiny Saláfistov, ktorá otvorene hlása silnejšiu rolu náboženstva v politickom a sociálnom živote krajiny. Najserióznejšiu hrozbu pre Tunisko je usadenie sa militantných saláfistických jednotiek na hraniciach s Alžírskom, ktoré zatiaľ vláda nedokáže efektívne eliminovať. Predošlé dve vlády totiž značne zredukovali vojenské bezpečnostné kapacity. Hoci zatiaľ nepredstavujú priamu hrozbu, ukončenie bojov v Sýrii alebo pokračujúca destabilizácia Líbye môžu znamenať prílev ďalších vycvičených bojovníkov ako aj zbraní, čo by v konečnom dôsledku ohrozilo bezpečnosť aj susedného Alžírska. Napokon etablujúca sa mladá tuniská demokracia dokázala svoju životaschopnosť, keď sa po rozpade vlády podarilo najst dočasný politický konsenzus na znení novej ústavy, spájajúcej politický Islam s demokraciou.

Francúzsko už pod novým vedením prezidenta F. Hollanda vyslalo pozitívny signál akceptujúci túto ústavnú formu, ktorá je svojim druhom jedinečná. Hoci predchádzajúci prezident Nicolas Sarkozy vyhlásil rozchod z tzv. konceptom „francafrique“, čo bolo prakticky synonymum pre post-koloniálnu politiku, najmä znížením vojenskej prítomnosti, kríza v sahelskom regióne donútila súčasného šéfa Elyzejského paláca F. Hollanda opätovne prehodnotiť francúzske pôsobenie nielen v Západnej, ale aj celej subsaharskej Afrike. Tento krát to bude však náročnejšie o to viac, že s vzrastajúcim záujmom USA a Číny o stredomorský región sa francúzsky manévrovací priestor zužuje. Je isté, že Francúzsko o tento svoj bývalý koloniálny priestor bude bojovať.

François Hollande sa ambiciózne chopil príležitosti oživiť vplyv v regióne severnej Afriky s precízne vybranými úlohami. Preukazuje sa to aj v tom, že francúzski občania severoafrického pôvodu pracujú na všetkých úrovniach jeho administratívy. Aby bola Hollandova vízia úspešným príbehom, bude sa musieť rozhodne vysporiadať s novootvorenými výzvami. Voči maghrebským štátom prechádzajúcim demokratizačným procesom, sa bude od F. Hollanda očakávať asertívnejšia politika na podporu týchto prodemokratických síl a občianskej spoločnosti. V zmenenej realite bude musieť počítať aj s tým, že hybnú silu v tomto procese predstavujú doteraz odmietané islamistické strany, ktoré sa k moci dostali na základe legitímnych volieb. Hoci je F. Hollande rozhodnutý postaviť francúzsko-arabské vzťahy na odlišných základoch, očakáva sa, že niektoré kľúčové záujmy ako spolupráca v oblasti boja proti terorizmu, obchod a investície, dovoz energetických surovín, zostanú nezmenené.

Záver

Prvou výzvou, pred ktorou stoja tieto revolučné sily je, či sú schopné aj vybudovať nové režimy postavené na hodnotách demokracie, právneho štátu a slobôd v spojitosti s reformovaným Islamom. Druhou výzvou spojenou s nástupom islamistických strán do politického života, je nájdenie konsenzu pre model spravovania štátu so sekulárnymi prúdmi. Treťou výzvou bude efektívne riešenie sociálno-ekonomických problémov, na pozadí ktorých protesty vypukli. Ide o predovšetkým o nezamestnanosť a zvýšenie životnej úrovne. Z hľadiska bezpečnosti predstavuje salafistický džihádizmus a islamský kalifát oveľa väčšiu hrozbu než doterajší štýl AQIM (Al-Káida v islamskom Maghrebe). Salafisti sa usilujú o podkopanie štátnej autority bez toho aby ju priamo konfrontovali. Najmä v chudobných mestských zónach zasiahnutých sociálnou chu-

dobou a vysokou nezamestnanosťou sa stavajú do role záchrancov. Islamský kalifát má za cieľ zavedenie islamistického práva šária na všetkých ovládaných územiach. Usadenie a šírenie terorizmu predstavuje dôležitú výzvu pre Francúzsko, ktoré si rozsiahlou vojenskou prítomnosťou v Afrike udržiava prvotné postavenie čo sa vplyvu týka.

Po etablovaní islamistov do politického života sa opätovne otvára otázka smeru ďalšej integrácie. Ak chce Únia ostať dostatočne atraktívna pre maghrebských susedov, bude musieť tento krát ponúknuť viac než ekonomickú spoluprácu, čistenie mora, využívanie obnoviteľných energií alebo boj proti terorizmu. Existuje riziko, že sa tieto nové elity odvrátia od EÚ a začnú budovať intra-regionálnu spoluprácu s Tureckom, vychá-

dzajúc zo zlej skúsenosti podpory EÚ autoritárnych režimov.

Nielenže bol obraz EÚ poškrtnený dlhoročnou podporou autoritárnych vládcov, ale naďalej už neposkytuje jediný model pre protodemokratické štáty v južnom Stredomorí, ktoré sú svedkami narastajúcich pan-arabských a pan-islámskych trendov. Navyše masy, ktoré v roku 2011 vyšli do ulíc nemali za primárny cieľ demokraciu v západnom ponímaní, ale nesúhlas s tyraniou. Z druhej strany však nestačí, aby sa Arabi dožadovali európskych životných štandardov, ale aby sa usilovali aj o štrukturálne zmeny smerom k otvorenejšiemu mysleniu, najmä čo sa týka práv a postavenia žien a menšín.

Referencie:

Challenges for European Foreign Policy in 2014, The EU's extended neighbourhood, FRIDE, Giovanni Grevi and Daniel Keohane (eds.), ISBN:978-84-616-7849-5.

Economy Watch. Dostupné na : http://www.economywatch.com/world_economy/algeria/export-import.html.

PORTER, G. D. Algeria Moves Toward Regional Security Cooperation, Within Limits. 2013. World Politics Review. Dostupné na: <http://www.worldpoliticsreview.com/articles/13227/algeria-moves-toward-regional-security-cooperation-within-limits>.

TERTRAIS, B. Strategic Posture Review: France. 2013. World Politics Review. Dostupné na: <http://www.worldpoliticsreview.com/articles/13091/strategic-posture-review-france>.

CENAA Policy Papers

No. 13/2014, Vol. 3

Centre for European and North Atlantic Affairs

Tolstého 9, 811 06 Bratislava

www.cenaa.org/publikacie/policy-papers/